

עריכת חופה לזוג שאינו שומר מצוות

- מבוא
- א. חופה - מהותה, תהליך הנישואין
משמעות הקידושין
מעמדם ההלכתי של בני זוג המתגוררים יחדיו
משמעות המעבר מחברות לנישואין
מהות החופה
חופת נידה
ב. שושבינים
ג. עדים
ד. כוס של ברכה
ה. צניעות בשעת הברכות
ו. טבעת
ז. קריאת הכתובה
ח. שבירת הכוס
סיכום

מבוא

החופה מהווה ללא ספק, את אחד משיאיו הרגשיים המשמחים של האדם, של האיש ושל האשה. עם לידתו של בן לעם ישראל והכנסתו בבריתו של אברהם אבינו, נוהגים הקהל לברך את הרך הנימול: כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה, לחופה ולמעשים טובים¹. התורה והמעשים הטובים פרוסים על פני כל החיים, אך החופה היא רגע אחד, רגע מרומם.

עם השתנותה של התרבות במאות השנים האחרונות, הריחוק משמירת מצוות, הפיחות בערך המשפחה והנישואין הרשמיים, התרחבו והתרבו הקשיים בעריכת קידושין ונישואין כדת משה וישראל.

לעיתים תכופות חיו בני הזוג יחדיו לפני הנישואין, ובכך אולי הם כבר נחשבים כזוג, ואין מקום לברך ברכת אירוסין או נישואין.

לדאבונו, ישנן כלות שאינן מקפידות להפסיק בטהרה ולספור שבעה נקיים, האם ניתן לערוך חופה שכזאת?

אחת הבעיות הקשות היא צמצום מספר העדים הכשרים להעיד. כאשר כמעט ואין שומרי מצוות בקהל המוזמנים, כאשר המיעוט השומר מצוות הוא מקרובי המשפחה, את מי לוקחים להעיד?

כיצד מברכים על כוס היין, שהרי אם מזגו אחד מהמשפחה שרגיל לחלל שבת בפרהסיא, היין נחשב כיון נסך ואסור בשתייה? כיצד נגיש יין לחתן, שהרי בזה שהוא מקרבו לפיו הוא אוסרו?

לדאבונו לב, לא מעט מהנשים בחתונות מסוג זה, לבושות בצורה המושכת את העין במתכוון. האם וכיצד ניתן לברך מול לבוש כזה?

¹ ע"פ הגמרא שבת קלו :

ישנם הרואים בנתינה חד צדדית של החתן לכלה, מעשה הנוגד את השוויוניות, ומעוניינים להחליף טבעות. היש מקום להתיר זאת? בזמננו, השפה הארמית איננה מוכרת לרוב הציבור, ובפרט כאשר משתתפי החתונה אינם שומרי מצוות, השפה זרה לגמרי. במקרה זה קריאת הכתובה מכבידה מאד על הציבור, היש דרך למנוע זלזול או כעס חלילה? נתבונן בסוגיות אלו, נלבנן ונבקש למצוא דרך פתרון לכל אחת מהבעיות הנזכרות.

א. חופה - מהותה, תהליך הנישואין.

משמעות הקידושין.

הרמב"ם (תחילת הלכות אישות) מונה:

"יש בכללן ארבע מצות, שתי מצות עשה, ושתי מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן:

(א) לישא אשה בכתובה וקידושין. (ב) שלא תבעל אשה בלא כתובה וקידושין. (ג) שלא ימנע שאר כסות ועונה. (ד) לפרות ולרבות ממנה".

מהו היחס שבין מצוות קידושין לבין איסור הזנות.

הרמב"ם (שם פרק א הלכה א) כותב:

"קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה, מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה, שנאמר (דברים כב) כי יקח איש אשה ובא אליה."

לפי רמב"ם זה, יש לברר האם חידשה לנו התורה את גדר הנישואים, כיצד עלינו להנשא, או שנותרה בעינה צורת הנישואים הטבעית והתורה הוסיפה לנו מצווה?

בהמשך (שם הלכה ד) כותב הרמב"ם:

"קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר (דברים כג) לא תהיה קדשה מבנות ישראל. לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה."

בהלכות נערה בתולה (פרק ב הלכה יז) כותב הרמב"ם:

"אני אומר שזה שנאמר (ויקרא יט כט) בתורה: אל תחלל את בתך להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב, הריני שוכר בתי הבתולה לזה לבוא עליה בכל ממון שארצה ... לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה. שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון לא מלקות בשאירע הדבר מקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך, שדבר זה אינו הווה תמיד ואינו מצוי, אבל אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתמלא הארץ זמה, ונמצא האב נושא בתו והאח נושא אחותו, שאם תתעבר ותלד לא יודע בן מי הוא. והמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקה הבועל והנבעלת משום לא תהיה קדשה..."

מיהי המוגדרת קדשה ?

- א. האם דוקא זו ה"מוכנת לכל מי שיבוא עליה"?
- ב. או אפילו בעל חד פעמית "כל הבעל אשה לשם זנות" (הלכות אישות פרק א הלכה ד)?

ג. או אפילו בפילגש המיוחדת לו, שאמר (שם) "בלא קידושין"?

הראב"ד (הלכות אישות שם) משיג ע"כ:

"א"א אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם, אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה... ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא): פילגשים - קדושין בלא כתובה². מ"מ אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם..."

הראב"ד הבין ברמב"ם שלדעתו גם המיוחדת לאדם היא 'קדשה', ומש"כ הרמב"ם (הלכות נערה בתולה שם): "מוכנת לכל מי שיבוא עליה", כוונתו לכל אחד שלא נשאה כדן. ומש"כ הרמב"ם (הלכות אישות שם) "לשם זנות בלא קידושין", הבין הראב"ד שלרמב"ם כל בלא קידושין הוא לשם זנות. אך דעת עצמו היא שפילגש מותרת. הרמב"ן למד ברמב"ם שהעיקר בדבריו (הלכות אישות) הוא "לשם זנות", כפי שכתב בתשובה (מובאת בכסף משנה הלכות אישות שם³):

² "כתב הרב המגיד: ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא 'פילגשים קידושין בלא כתובה' - ואין דבריו מכוונים שהרי רבינו עצמו כתב בפרק ד מהלכות מלכים אצל המלך: פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא בייחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו." (כס"מ בהלכות אישות שם).

³ שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סימן רפד): "עוד זאת התשובה, השיב הרמב"ן ז"ל לר' יונה זצ"ל... בענין הפלגש. להודיעך בה דעתי, על דרך אמת, לא כנושא ונותן. לא ידעתי, במה יסתפקו בה, דודאי מותרת היא, כיון שיחדה לעצמו. שלא נאסרה אשה בזנות לישראל, אלא ממדרשו של רבי אליעזר בן יעקב. נמצא אח נושא אחותו, ואב נושא בתו. ועל זה נאמר: ומלאה הארץ זמה. אבל כשנכנסה בביתו, והיא מיוחדת וידועה לו, בניה נקראים על שמו, ומותרת. שהרי דוד נשא אותה. ולא הוזכר בכתוב, ולא בגמרא, הפרש בין מלך להדיוט. ומצינו גדולי ישראל נושאים אותה. שנאמר: ועיפה פילגש כלב ילדה. וגדעון, שופטן של ישראל, שדבר בו ה', כתיב בו: ופילגשו אשר בשכם, ילדה לו. וא"ת שהשופט הרי הוא כמלך, מפני שנהג שררה על הציבור, ופילגשו ידועה. נתת דבריך לשיעורים, להתירה לבעלי השם. ופילגש בגבעה, אילו היתה אסורה עליו, לא אמר הכתוב: ויקם אישה וילך אחריה. וכתיב: ויאמר אבי הנערה אל חתנו. וגם הוא מתבייש בזמתו. אלא שהיה הדבר מותר, ונהוג בישראל. והוא אמר: ואוחז בפילגשי, ואנתחה כי עשו זמה ונבלה בישראל. מכלל שהוא לא היה עושה: לא זמה, ולא נבלה. שמא תאמר מן התורה היא מותרת, ומדבריהם הוא דגזור. וכי באיזה מקום הוזכרה גזירה זו בתלמוד? ואיזה ב"ד, נמנו עליה? ובאיזה זמן, נשנית משנה זו? ומה שאמרו: כלה בלא ברכה, אסורה לבעלה כנדה; אינו אלא לומר, שכיון שנכנסה לחופה, נתחייב לברך, ואסור ליהנות ממנה בלא ברכה. ובענין הזה, היא שנויה במקומה, במסכת כלה. וכך אמרו: כל הפוחת לבתולה ממאתים, ולא למנה ממנה, הרי זה בעילתו בעילת זנות. וכך אמרו, במקדש על תנאי ובעל: אין אדם עושה בעילתו, בעילת זנות. והטעם לכלן, מפני שהקידושין והחופה, מצות עשה. וכל שבא לישא אשה, שתהיה אסורה לכל אדם, וקנויה לו: לירשה, וליטמא לה; אמרה תורה: יקדש, ויכניס לחופה, ויברך ברכת חתנים בעשרה. ואם הקדים לבא על ארוסתו, בבית חמיו, לוקה מכת מרדות. ואם אחר שהכניסה בביתו, הקדים ובא עליה בלא ברכה, אסורה לו כנדה. וכן, כל שלא כתב לה מאתים, סבורה היא כיון שאינו נוהג עמה כבעל, עיניו נתן בגירושין. והיא לה גרושת הלב. הא אילו רצה שתהיה לו פילגש, שלא תהא קנויה לו, ולא אסורה על אחרים, ולא קדש כלל, הרשות בידו. וגם דברי הרמב"ם ז"ל, אינם לאסור פילגש להדיוט, ולהתירה למלך. אלא כך אמר: וכל הבעל אשה לשם זנות, בלא קידושין, לוקה מפני שבעל קדשה. ולשם זנות, היינו שפגע בה, ובעלה, ולא יחדה

"וגם דברי הרמב"ם אינם לאסור פילגש ולהתירה למלך, אלא כך אמר: וכל הבועל אשה לשם זנות לוקה מפני שבעל קדשה. ולשם זנות הינו שפוגע בה ובעלה ולא יחדה לעצמו לשם פילגשות דהיינו קדשה, ולא אמר כל הבועל בלא קידושין לוקה".

יתכן שכעיקר למד את דברי הרמב"ם בהלכות נערה. ואולי ברורים יותר דברי הרמב"ן בדעת הרמב"ם, שהרי כתב הרמב"ם בהלכות אישות ש"קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובעל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה". מדויק בדבריו "והולך לו", היינו שאיננה פילגשו המיוחדת לו.⁴ לרמב"ן עצמו פשוט שפילגש מותרת (הביאה הכס"מ באישות שם):

"והרמב"ן בתשובה כתב דפילגש מותרת להדיוט שהרי דוד נשא אותה ולא הוזכר בכתוב ולא בגמרא הפרש בין מלך להדיוט. ומצינו גדולי ישראל נושאים אותה שנאמר: (דבה"י א ב מו): "ועיפה פילגש כלב ילדה את", וגדעון שופט ישראל שדיבר בו השם כתיב בו (שופטים ח לא): "ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן". ופילגש בגבעה אילו היתה אסורה עליו לא אמר הכתוב (שופטים יט ג) "ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה להשיבה" וכתיב (שם ה) "ויאמר אבי הנערה אל חתנו", וגם הוא היה מתבייש בזמתו, ועוד האריך בדבר. ואין מכל אלה תשובה על רבינו דאיכא למימר דהנך פלגשים היו אמה העבירה אחר ייעוד".

משמע שלרמב"ן פילגש מותרת למעשה, כפי שסיים את תשובתו: "ואתה במקומך תזהירם מן הפילגש, שאם ידעו ההיתר יזנו ויפרצו ויבואו עליהן בנדותן". אלא שהרמב"ן כתב כך אף בדעת הרמב"ם כמו שכתבנו לעיל, ועוד הוסיף שם: "וכן בהלכות מלכים כשהזכיר פילגשים במלך לא הזכיר כלל שהוא היתר מיוחד לו". על דברים אלו התקשה הכסף משנה: "ויש לתמוה איך העביר עיניו ממ"ש 'אבל הדיוט אסור בפילגש וכו'". ושמא היה זה חסר בספר שבידו".

ואלה הם דברי הרמב"ם המדוברים (הלכות מלכים פרק ד הלכה ד):

"וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא בייחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבירה בלבד אחר ייעוד..."

ה'לב שמח' (סהמ"צ שורש חמישי ד"ה 'והנ"ל בזה') מתרץ שבהלכות מלכים (פרק ג הלכה ב) מדבר הרמב"ם על הדין מהתורה, ואכן זו דעתו שפילגש מותרת לכל אדם, שהרי כך כתב שם:

"לא ירבה לו נשים, מפני השמועה למדו שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים בין הנשים ופלגשים הכל שמונה עשרה..."

לעצמו לשום פילגשות, דהיינו קדשה. ולא אמר הר"ם ז"ל: כל הבועל בלא קדושין, לוקה. וכן בהלכות מלכים, כשהזכיר פילגשים במלך, לא הזכיר כלל שהוא היתר מיוחד לו. וכבר כתבתי זה, בספר המצות: תראהו משם... ואתה רבינו, ה' יחידי, במקומך תזהירם מן הפילגש, שאם ידעו ההיתר, יזנו ויפרצו ויבואו עליהן בנדותן."

⁴ כ"כ ה'לב שמח' (על ספר המצוות שורש חמישי): "ומ"מ אין בשום לשון הרמב"ם הוראה מפורשת באיסור הפילגש. אדרבה פשוטן של דבריו נוטה להיתר, וכמו שהרמב"ן הבין בו". חלק גדול מהבנת דברי הרמב"ם והראשונים שעליו כאן, הוא מניתוח ה'לב שמח' את דבריהם.

ובפרק ד שחילק בן המלך לכלל העם, הוא מדרבנן.⁵ נחזור להגדרת 'קדשה'. לרמב"ם 'קדשה' היא המופקרת לכל אדם בכל שעה, וכפי שכתב בהלכות נערה, משום שעיי"כ נמצא אב נושא בתו וכו'. לרמב"ן חששו של רבי אליעזר אב נושא בתו, הוא עצה בעלמא, אף שהיא חשובה מאד. שהרי שנינו (יבמות לו):

"דתניא, ר' אליעזר בן יעקב אומר: הרי שבא על נשים הרבה ואין יודע על איזהו מהן בא, וכן היא שבאו עליה אנשים הרבה ואינה יודעת מאיזה מהן קבלה, נמצא אב נושא את בתו ואח נושא את אחותו, ונתמלא כל העולם כולו ממזרין, ועל זה נאמר: (ויקרא י"ט) ומלאה הארץ זמה... יתר על כן אמר ר' אליעזר בן יעקב: לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת, שמא יזדווגו זה לזה, ונמצא אח נושא את אחותו. איני? והא רב כי איקלע לדרדשיר, [מכריז] ואמר: מאן הוא ליומא? ורב נחמן כי איקלע לשכנציב, [מכריז] ואמר: מאן הוא ליומא? שאני רבנן, דפקיע שמייהו."

הרי שאף חכמים נהגו לישא אשה בכמה מקומות, א"כ לא שייך לומר שיש איסור בדבר, ואף שלא עיי' נישואין, שהרי הוא מאותו מקור. לרמב"ן⁶ אין איסור קדשה בפנויה, אלא במי שאין קידושין תופסים בה. מקור דבריו הוא מהגמרא ביבמות (סא):

"והתניא: זונה - זונה כשמה (רש"י: לשון טועה שטועה מתחת בעלה לאחרים. דלרבי אליעזר אין זונה אלא אשת איש), דברי רבי אליעזר; רבי עקיבא אומר: זונה - זו מופקרת (ואפי' פנויה מאחר שהפקירה עצמה לכל קרויה זונה אבל משום בעילה אחת לא הויה זונה הפנויה); רבי מתיא בן חרש אומר: אפי' הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך - עשאה זונה; רבי יהודה אומר: זונה - זו אילונית; וחכמים אומרים: אין זונה - אלא גיורת (דנבעלה בנכריותה לעובדי כוכבים וכן משוחררת דעובד כוכבים ועבד הואיל ולא בני קדושין נינהו פסלי), ומשוחררת, ושנבעלה בעילת זנות (לפסול לה כגון אי' מכל העריות וכגון בת ישראל לנתין וממזר); ר' אליעזר אומר: פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות - עשאה זונה!"

והלכה כחכמים.

לסיכום: ביקשנו לברר את היחס בין מצוות ה'קידושין' לבין איסור ה'קדשה'. ונראה שלרמב"ם התורה בצוותה "כי יקח" לא שינתה את צורת הנשואים הטבעיים (פילגש), אלא הוסיפה חידוש של מעלה יתרה בישראל, המצווים גם לקדש אשה, לקנותה, להתחייב לה כבעל אחראי לכל צרכיה. מצוות עשה זו איננה היפוך של איסור ה'קדשה'.

⁵ לרשב"א נראה שאוסר פילגש מהתורה, שכתב (שו"ת חלק ד סימן שיד): "משנתנה תורה, נתחדשה הלכה, ואסרה הפילגש והיא אשה המזומנת לו בלא כתובה וקידושין". עיי"ש.

⁶ רמב"ן (בספר המצוות שורש חמישי אות יד. שם מצות לא תעשה שנה). ובפירושו על התורה (ויקרא יט כט).

אלא קומת אחת מעל לנישואים הטבעיים, שהם הופכיים לאיסור 'קדשה'. איסור 'קדשה' בא למנוע שלא תרבה הארץ זימה.⁷ לכן לרמב"ם, אם לא ברך לפני הקדושין, שוב אינו מברך,⁸ משום זו ברכת המצוות שברך עובר לעשייתן, ולא אחר שנתיימה המצווה. לדעת הרמב"ן נראה כי מצוות הקידושין סללה עבור ישראל דרך אחרת בקשרי הזוגיות. ישראל מצווים לקדש את הקשר הזוגי שביניהם. לרמב"ן איסור הקדשה, הקשר המיני עם מי שלא שייך בו אישות כלל, לא יכול להתקדש לעולם, ולכן ה'קדשה' היא היפוך הקידושין.⁹ תהליך הקידושין לרמב"ן, איננו מסתיים עם נתינת הטבעת, אלא אחר החופה.¹⁰ ויש עוד מקום לומר שהתהליך רק מתחיל שם, וימשך גם לאחר החופה והבאת

⁷ מורה נבוכים (חלק ג פרק מט, בתרגום הרב קאפח): "הידידים דבר שהאדם זקוק לו כל ימי חייו... בזמן בריאותו ואושרו יתענג בחברתם, ובזמן מצוקתו יזדקק להם, ובזמן זקנותו יעזר בהם... אלא שהאחווה והאהבה והעזרה נעשית שלימה בקרובים ביחס, עד שאפילו השבט האחד... ומחמת ענין זה נאסרה הקדשה, למה שיש בכך מהפסד היחוסים... וענין אחר גדול בטעם איסור הקדשה, והוא מניעת ריבוי התאוותנות בתשמיש ותדירותו, כי בשינוי גופי הקדשות תתוסף תאוה..."

⁸ רמב"ם (הלכות אישות פרק ג הלכה כג): "כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה". השגת הראב"ד: "צריך לברך קודם קדושין או הוא או שלוחו ואחר כך מקדש. א"א אין אנו אומרים כן אלא מקדש ואחר כך מברך והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה, וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בביתו של אברהם אבינו..."

⁹ ספר החינוך (מצוה תקע): "שלא תהיה קדשה מבנות ישראל. שנמנענו מלבעול אשה בלא כתובה וקדושין, ועל זה נאמר (דברים כג יח), לא תהיה קדשה מבנות ישראל. וכתב הרמב"ם ז"ל (בספר המצוות) וזה לשונו... והרמב"ן ז"ל (בהשגתו לספר המצוות כאן) תפש עליו בזה ואמר כי אין הלאו הזה דקדשה בא להזהיר לבעול בלא כתובה וקדושין, שאין בזה איסור תורה... (וראה גם רמב"ן עה"ת דברים כג יח) ועוד אמר הרמב"ן ז"ל (שם) כי בעל התרגום כשתרגם לא תהא בת ישראל לגבר עבד ולא יסב גברא וגוי, יחד בזה שלא נתערב עם העבדים שהיא גם כן ביאה שאין קדושין תופשין בהן... ובענין הלאו הזה דלא יהיה קדש כבר כתבתי המחלוקת שיש לשני החכמים הנזכרים בו בסדר אחרי מות בלאו דמשכב זכור כד בסימן רט [מצוה רט]... ועובר על זה ושכב עם הפנויה חייבים מלקות הוא והיא, ואפילו כשבא עליה אדם שיש לו בה קדושין לדעת הרמב"ם ז"ל, ולדעת הרמב"ן ז"ל לא יתחייבו פנוי הבא על הפנויה אלא במי שהיא ערוה עליו עד שאין קדושין תופשין לו בה כמו שבארנו..."

ראה גם שו"ע (אבה"ע סימן כו סעיף א): "אין האשה נחשבת אשת איש אלא על ידי קדושין שנתקדשה כראוי, אבל אם בא עליה דרך זנות, שלא לשם קדושין, אינו כלום. ואפילו בא עליה לשם אישות בינו לבינה, אינה נחשבת כאשתו, ואפילו אם ייחדה לו, אלא אדרבא כופין אותו להוציאה מביתו. הגה: דבדאי בושה היא מלטבול, ובא עליה בנדתה (טור). אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמתר והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). וי"א שאסור, ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (דברים כג יח) (הרמב"ם והרא"ש והטור)".

¹⁰ לרא"ש (כתובות פרק א סימן יב) המצווה מסתיימת בחופה, רק קיומה בפריה ורביה. ויתכן שגם הרמב"ן מבין כך עקרונית. שכתב (סימן יב דף ז: ז) ויש שכתבו (ק"נ ס"ק א: א) הוא דעת הר"י בתשובה, והביאו רבינו בתשובותיו ריש כלל ל"ו) שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמר (פסחים דף ז ב) כל הברכות כולן מברכין עובר לעשייתן. ויש שכתבו (ק"נ ס"ק ב: ב) הוא דעת ר"ת בפ"ק דפסחים ז: ד"ה ב'לבער'. דעת הרא"ש לכתחילה כר"י ובעדכר"ת, אלא שמחזירין מאת הנוהג כך ממנהג זה. וראה ב"ח וכ"כ בב"ש) שצריך לעשות אחר האירוסין דילמא הדרא בה האשה והויא לה ברכה לבטלה. ועוד שבכל המצות לפי שמוזכרין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין

האשה לביתו לשיתופה בחיים של קדושה¹¹. אכן לרמב"ן משמעות הקידושין דומה לקידושי ישראל ע"י הקב"ה (הדוד) ביחס לאומות העולם. "שנמצא כמי שמברך על קדושתן של ישראל ודמיא לקדושא כדאיתא בגמ' (פסחים קיז, ב') שמברכין אשר בחר בישראל וקדשם בקדושת שבת ולא על איסור שבת, אף זו על שבחר בישראל שקדשם באסור להן ובמותר להן".¹²

מובן גם שלרמב"ן יש מקום לברך את ברכת הקידושין אחרי המעשה, משום שהמעשה לא נסתיים ויתכן גם משום שהברכה היא שבח לרבש"ע שנטע מעלה זו בישראל. וכך כתב הריטב"א¹³ שיש לברך אחר נתינת הטבעת כברכת השבח. אך יש טעם גם לברך קודם משום שהיא באה במקום ברכת המצוות.

מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן... יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה? ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה...? ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן? ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן...? וני"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה (ק"נ ס"ק ה': "ובטור אבה"ע סימן כו למד מזה בעל ב"ש דס"ל לרבינו דליכא איסור בפלגש. ויש לדחות דאירי בענין שאם לקח באיסור...") וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון שאפשר (עפ"י הגהת הגר"ם) לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש ועוד דבדקדשים אי אפשר בלא שחיטה הילכך מברכין על כל שחיטה. וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות..."

¹¹ בהלכה ברורה' (על הסוגיא בקידושין מא) כתב בשם הראשונים, שמשמע כאן שהאשה ג"כ מחויבת במצוות קידושין משא"כ במצוות פו"ר. ומה תכלית מצוות קידושין ללא פו"ר? וכתב כמה תירוצים: א. שמישיית בקיום המצווה (ר"ן ותירוץ שני למאירי) ב. שהיא מצווה קיומית (יש"ש וש"ט ל"ג למי). ג. אשה חייבת בפו"ר מדרבנן (ש"ט ל"ג למי). ד. שחייבת במצוות 'לשבת יצירה'. (ק"נ). ה. נראה לי עוד ש"ל שמצוות קידושין עומדת כמצווה עצמאית של טהרת הקשר הזוגי.

¹² הרמב"ן (כתובות ז): "וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות. יש לשאול היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכין על מה שאסר לנו השי"ת והלא אין אדם מברך שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט? ועוד מה ענין העריות לכאן? ועוד שעכשיו אינה ניתרת לו ולמה יברך? ואפשר מפני שהקידושין דבר תורה והחופה לארוסה מדברי סופרים הוצרך לברך על הקידושין שהקב"ה קדש את ישראל בקדושת קידושין ואסר להם העריות שאין הקידושין תופסין בהם, ואם יברך מקדש ישראל על ידי קידושין, השומע סבור שהארוסה מותרת לו לארוס, לפיכך הוצרכו לפרש ואסר לנו את הארוסות. ועוד שאפילו חופה דאורייתא כיון שהחופה והקידושין אינן נעשין בבת אחת וחצי המצוה נעשית בקידושין הוצרך לברך עליהם מקדש ישראל, שכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן... לפיכך הוצרכו לברך אשר קדשנו על העריות והתיר לנו האחרות שקדושין תופסין בהם, והודיעו שהן אסורות אלא על ידי חופה וקידושין. שנמצא כמי שמברך על קדושתן של ישראל ודמיא לקדושא כדאיתא בגמ' (פסחים קיז): שמברכין אשר בחר בישראל וקדשם בקדושת שבת ולא על איסור שבת, אף זו על שבחר בישראל שקדשם באסור להן ובמותר להן."

¹³ ריטב"א (כתובות ז): "ונהגו ברוב המקומות לומר ברכה זו אחר הקידושין, ואיכא דקשיא ליה דהא קי"ל דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, והרמב"ם ז"ל הפריז על המדה ואמר (פי"ג מהל' אישות הכ"ג) שאם קדש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה מה שנעשה כבר נעשה. ולא מילתא היא, דהתם הוא כברכת המצוות שצריך להקדים ברכה למעשה וזו אינה

וכן מקבילים הדברים גם בהבנת הרמב"ם שלדעתו מתן תורה יכול היה להיות גם לאומה אחרת, אלא שאנו קיבלנו ואנו נתחייבנו בה.¹⁴

מעמדם ההלכתי של בני זוג המתגוררים יחדיו

מסתבר שיש להגדיר אותם כאיש עם פילגשו. לא נראה ששייך בזה הכלל "מתוך שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות"¹⁵ א"כ מסתמא קידשה בביאה ומסתמא היו עדי יחוד, במשך הזמן. אלא אדרבא משום שאנו רואים שהזוג מזלזל בשאר מצוות, וזה שכעת באים להינשא כדת מוכיח שעד עתה לא חיו כזוג מחויב אלא כבעילת זנות.

ברכת המצות כלל כדפרי' לעיל, ואילו היתה ברכת המצות היה לנו לומר אקב"ו על הקידושין ולא היה לנו לומר וצונו על העריות, שהיכן מצינו ברכה על האיסור אטו מברכין אשר אסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט, ועוד מה ענין חופה לכאן שאין אנו עושין בכאן מצות חופה, ועוד אם ברכת המצות היא היאך אין הארוס מברך אותה לא מצינו בשום מקום שזה עושה מצוה וזה מברך בשבילו, אלא ע"כ ברכה זו אינה אלא כעין קידוש על מה שקדשנו הקב"ה יותר משאר האומות בענין פריה ורביה, ולפיכך אנו מסדרין עליה שצונו על העריות שאין קידושין תופסין בהם ואפי' הארוסות שהקידושין תופסין בהן אסר לנו עד שתכנס לחופה, ומפני שהברכה היא כעין קדושה כדכתיבנא לעיל לפיכך נהגו כל ישראל לאומרה על הכוס ואע"פ שאין זה מעכב וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל, מעתה ראויה היא לאומרה אחר הקידושין שכן כל ברכה של קדושה מברכין אותה אחר שחלה הקדושה, וכן הדין נותן, אלא שבקצת מקומות נהגו לברך אותה קודם הקידושין, ויש לתת טעם לדבריהם כי אע"פ שאינה ברכת המצות כיון שעומדת במקום ברכת המצות מקדימין אותה להקדים ברכה למעשה, ואין מבטלין מנהג בדבר זה.

ומ"מ יש לשאול טעם למה אין מברכין ברכת המצות על הקידושין, והרמב"ן ז"ל נתן טעם לדבר, שאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה (מנחות מב:) וזו אינה נגמרת אלא בחופה, ואפילו קידש בשעת החופה אין בדין שיהיו מתקנין ברכה לזו ולא לזו דליחזו מילי דרבנן כחוכא וטלולא, והרב החסיד ז"ל היה נותן טעם לדבר כי לפי שהקידושין תלויין ברצון שניהם ודילמא הדר ביה חד מינייהו לא תקנו בו ברכת המצות, ומפני זה נהגו ג"כ ברוב המקומות שלא לברך ברכת האירוסין אלא לאחר הקידושין, ואין טעם זה נכון.

ובירושלמי משמע שצריך לברך על הקידושין ברכת המצות קודם הקדושין דאמרינן התם בפרק 'הרואה' (הלכה ג) כל המצות כולן מברך עליהן בשעת עשייתן חוץ מן התקיעה וי"א אף חוץ מקדושין בבעילה, אלמא קידושין דכסף או שטר היו מברכין ברכת המצות קודם הקידושין, ולפי מה שפשוט המנהג בישראל נראה שקבלו שאין זה שיטת התלמוד בבלי שלנו, ולא הזכיר שום גאון ברכה זו בשום מקום ומנהגן של ישראל תורה, ובתוספות כתבו בשם רבינו יחיאל ז"ל מפאריש שהיה מנהיג לברך על פי הירושלמי מכיון דלא חזינן בגמ' דילן להדיא דפליג בהא, כי הרבה ברכות אנו מברכין שאין בתלמוד שכבר נתן לנו כלל לברך על המצות, והמנהג מנהג טעות היה לפי שסבורין דקידושי אשה רשות דכי יקח איש אשה רשות, ואינו כן אלא מצוה היא כמו שיש מצוה בפריה ורביה, ומה שאמרו בפרק 'התכלת' (שם) שאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה, נראה ודאי דלא קשיא עליה דרבינו ז"ל, דאינו אלא כגון עשיית סוכה ועשיית ציצית שאין העשייה עושה כלום בעיקר המצוה עד שילבש טליתו וישב בסוכתו בחג, אבל הקידושין עצמן עושין מעשה גמור להתירה לו ע"י חופה ולאוסרה לכל העולם ומצוה באפי נפשה היא ולמה לא יברך עליה, אלא שמנהג מכריע ואמרינן בירושלמי (יבמות פרק ז הלכה ג) כל הלכה שהיא רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר ונהוג כותיהו."

¹⁴ אגרת תימן: "שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני העולם... ומפני שייחד אותנו הבורא במצוותיו וחוקיו והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותו ובמשפטי, שנא' (דברים ד ח) "מי גוי גדול וגו'" קנאונו האומות כולם על דתנו קנאה גדולה...". וראה ביאורו של הגר"ש ישראלי זצ"ל ב'פרקים במחשבת ישראל' עמודים 219-216.

¹⁵ יבמות קז. כתובות עג. גיטין פא. שו"ע אבה"ע סימן קמט סעיף א ועוד.

משמעות המעבר מחברות לנישואין

היוצא מדברינו, שלשיטת הרמב"ן (ויתכן רה"פ) משמעות הדבר הוא ניתוק הקשר המפוקפק ובנית קשר מקודש. לרמב"ם הוא זמן עלית מדרגה, מעתה יתקיים הקשר בדרך התורה.

לענ"ד ישנה חשיבות מיוחדת בישיבה עם בני הזוג - כהכנה - לדבר על המעבר, על משמעות הקידושין. ומאחר וזה תהליך שהם מתכוונים לחוות, ישנה נטיה לרצות להיות שותפים, אם לא בעיצוב ממשי של הטכס, לפחות בהבנה של מעשיהם. אגב דרך זה אפשר לגשת להסביר את משמעות קדושת החיים, את ההבדל בין הקודש לחול. לא שייך לומר להם שבשאר הדתות ישנו ייאוש מהעוה"ז ולכן אין מושג של נישואים קדושים, זה לא מענין זוג חילוני מצוי, דוקא התרבות בה הוא חי מדברת אליו. לכן יש מקום לברר את ההבדל בין חיים כחברים, ללא כל מחויבות, ללא עתיד ברור, לעומת חיי קדושה. יש שקונים בהתלהבות הסבר יפה זה.

מהות החופה.

שנינו במסכת כתובות (פרק ד משנה ה¹⁶):

"לעולם היא ברשות האב (רש"י: ואם בת ישראל מאורסה לכהן היא אינה אוכלת בתרומה וזכאי בה ככל זכות אב בבת) - עד שתכנס לרשות הבעל לנישואין (כלומר שתכנס לחופה לשם נישואין). " וגירסת תוס': "עד שתכנס לחופה".¹⁷

היינו שלאחר הקידושין האשה נחשבת לאשת איש לענין ערוה¹⁸. היינו עיקר הקשר מדאורייתא (לרמב"ם וכ"ש לרמב"ן) נעשה בחופה, והחיוביים הממוניים (כגון ליורשה, להטמא לה וכד') יחולו משעת החופה בלבד. מהי החופה ?

בפירוש המושג 'חופה' כתבו הראשונים אפשרויות רבות:

- א. רמב"ם¹⁹: שיביא אותה לתוך ביתו ויתיחד עמה ויפרישנה לו.²⁰
- ב. ייחוד החתן והכלה לשם נישואין (ללא צורך בהבאה לביתו).²¹
- ג. שיביאנה לתוך ביתו לשם נישואין (אף שלא מתייחד עמה).²²

¹⁶ ובגמ' בדף מח. :

¹⁷ וכן גירסת הב"י ריש סימן סא

¹⁸ רמב"ם (הלכות אישות פרק א הלכה ג): "וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת, אף על פי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה, הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין, ואם רצה לגרש צריכה גט." וראה שו"ע לקמן אבן העזר סימן סא סעיף א.

¹⁹ רמב"ם (הלכות אישות פרק י הלכה א): "הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה... עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתיחד עמה ויפרישנה לו. וייחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום."

²⁰ וכ"כ מרן בשו"ע (אבה"ע סימן נה סעיף א).

²¹ חידושי הרמב"ן (כתובות ד.): "אמר ה"ר יהוסף הלוי ז"ל בשם ה"ר יצחק ב"ר ראובן ז"ל שהנדה אינה ראויה ליכנס לחופה ואין מברכין ברכת חתנים כלל עד שתטהר שאין חופה אלא ייחוד חתן וכלה לשם נישואין ונדה הרי אסורה להתייחד... " וכדבריו כתב גם הר"ן (ריש מסכת כתובות ד"ה 'או שפירסה נידה') בשם י"א (ולפיכך לדעתם חופת נידה לא מועילה, שהרי אינם יכולים להתייחד. אך בדיעבד מועיל שהרי הסיקה הגמ' ביבמות (נז:): שיש חופה לפסולות חיתון בדיעבד אע"ג דלא חזי' לביאה), תוס' ר"י הזקן קדושין ה. וטור סימן סא.

- ד. מקום מיוחד ומקושט לחתן ולכלה.²³
 ה. פריסת סודר או טלית על ראש החתן והכלה.²⁴
 ו. משיצאה (הבתולה) בהינומא [=צעיף המשתרבב מראשה על עיניה].²⁵
 ז. תלוי במנהג המקום.²⁶

ממילא אפשר לוותר על החדר יחוד ואולי אף רצוי. כך שמעתי מהגר"י אריאל בשם הגרש"י אוירבך, שיש בזה סיוע לדבר עבירה. אפשר גם לוותר על ההתעטפות בטלית, ועל כיסוי ראש הכלה בהינומא (ראה הערה 24).

חופת נידה

הגמרא (כתובות נו.) מבררת מה מהות הקנין בחופה:

²² ר"ן ריש כתובות בשם י"א (השני) וראיתו מדברי הגמ' (כתובות יב.) דאלמנה מן הנישואין אין לה אלא מנה אע"פ שיש עדים שלא נתיחדה (וחופת נידה, משום שלא ראויה לייחוד). ומאחר ולא נוהגים להתייחד (כך מעיד) לא מקפידים על חופת נידה. הובא ברמ"א סימן נה סעיף א בשם י"א.

דומה לכך כתב רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב כב חלק ב): "פירוש חופה, רוצה לומר בכל מקום שמכניסה לרשותו". והביאו הבי"י בסימן סא.

²³ ספר העיטור (שער שני - ברכת חתנים דף סג.): "חלק השני כניסתה לחופה... וחופה היא שמוסר האב ומכניסה לבעלה לבית שיש בה חידוש כגון אלו הסדינין קור"טתט סביבות הכותלים ויש שעושים סוכה בוורד והדס כפי המנהג ומתייחדין בה שניהם... והאומר חופה היא הסודר שחופין ראשיהן בשעת הברכה לאו מלתא, מדגרסינן בסוכה וליחדו בחופה... גרסי' בירושלמי עד שתכנס לחופה לא סוף דבר לחופה אבל לבית שיש בו חופה ש"מ מקום מיוחד כעין כילה שיושבין ביניהם השושבינין והם הנשואין. והכי תניא באבל רבתי עושין חופה לחתנים וכלות ותולין בהם... אגוזים שלא הביאו אוכל ורמונים שלא הביאו אוכל ולשונות של ארגמן... וגרסי' בירושלמי בפ"ג דסוכה [בגר"א נה, ט תיקון 'סוטה' פרק ט הלכה טו] אלו הן חופת חתנים סדינין המצוירין וסהרוני זהב תולין בהם. ואעפ"י שמנהג הכילה אינו אלא לבתולה, באלמנה נמי כיון שנכנסה לשם נשואין ויש בו מקום מיוחד והצעת המטה להתייחד שניהם הרי הוא כבית שיש בו חופה.", הובא בב"י אבה"ע סימן סא בשם האורחות חיים שהביאו. (וראה רא"ש סוכה פרק ב סימן ה). אולי גם יש ראייה מדברי המשנה בסוטה (פרק ח משנה ז) שיוצא חתן מחדרו וכלה מחופתה, היינו מקום כחדר, וצ"ע מדוע שונה שם המקום בין חתן לכלה. אין ראייה מנוסח הברכה להכניס לחופה, שכן הוא הנוסח גם בברית מילה (שבת קלז ע"ב), להכניסו, אע"פ שאין שם חדר ומקום מסוים.

²⁴ עיטור בשם י"א ודחה אותו, ראה לעיל הערה 20. אורחות חיים הלכות קדושין אות כא, הובא ברמ"א סימן נה סעיף א. תשב"ץ קטן סימן תסא. מאירי כתובות ז, אבודרהם סדר ברכת אירוסין מזכיר את הדעה וחולק. מהר"ל הלכות נישואין.

²⁵ תוספות (יומא יג: ד"ה 'לחדא'): "ני"ל לפרש בתולה שיש לה חופה מבעוד יום משעה שנכנסה לחופה קנאה לכל דבר, להכי מותר לבא עליה בשבת. אבל אלמנה שאין לה חופה ואינה נקנית לבעלה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה אלא ע"י ביאה, צריך לבא עליה מבעוד יום שלא יאזכר כקונה קנין בשבת. ואפילו את"ל שיש לאלמנה חופה קודם ביאה ני"ל דיחוד שמתייחדת עמו היינו חופתה וזה יש לעשות קודם השבת, אבל בתולה משיצתה בהינומא היא חופה שלה, וזה היו רגילין לעשות ביום אבל לא היו מייחדין אלא בלילה סמוך לביאה...". והביאו הרמ"א (שם) הינומא נועדה רק לבתולה. ה"ט"ז באה"ע"ז סימן סז סעיף א כתב שבעולה דינה כאלמנה (לענין מנה בכתובתה). ממילא יש מקום לוותר על ההינומא.

²⁶ ערוה"ש אבה"ע סימן נה סעיף יז

"בעי רב אשי: נכנסה לחופה ופירסה נידה, מהו? אם תימצי לומר חיבת חופה קונה - חופה דחזיא לביאה, אבל חופה דלא חזיא לביאה לא, או דלמא לא שנא? תיקו."

נחלקו הראשונים בביאור ספק זה. הרי"ף (כתובת כב:) והרמב"ם (הלכות אישות פרק י הלכה ב) הבינו שרב אשי הסתפק אם לחופת נידה יש ערך כלשהו, ומאחר ורב אשי לא הכריע, פשטו את הספק לחומרא, ככל 'המוציא מחבירו'. הרי"ן (על הרי"ף שם ד"ה 'ופירסה') והרא"ש (כתובות פרק ה סימן ו) דחו את דברי הרמב"ם, ולדבריהם ספיקו של רב אשי מתייחס רק לתוספת כתובה, אך ברור שהחופה קונה. ובהגהות אשר"י (שם) כתב בשם רי"י שכל הספק הוא כשהחתן אינו יודע שכלתו נידה, לכן יש להודיע לחתן כשכונס אם איננה טהורה, וכ"כ במרדכי (פרק אע"פ סימן קעח).

מכאן, כתב הרמב"ם ש"לא תנשא נדה עד שתטהר" והוסיף המגיד משנה ש"כך כתב ר' מיגאש ז"ל וכן דעת קצת הגאונים ז"ל, ונראים דבריהם. דהא חופה משום ביאה היא וכיון שאסור לבא עליה ואפילו להתייחד עמה... אין ראוי שתכנס לחופה. וכבר כתב רבינו למעלה שאין כניסת הנדה לחופה עושה נישואין. "ובמקביל דחה הרא"ש את הרמב"ם והוסיף ש"וכן ראיתי בכל המקומות שאינן חוששין לברך ברכת חתנים לכלה נדה אבל אינה נכנסת עמו לסתר אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים". הרי"ן (שם א. ד"ה 'או') הביא את שתי הדעות, וכתב לפי שאנו נוהגים עכשיו לעשות חופה בלא יחוד אין אנו מקפידין אם היא נדה אם לא, ומי"מ כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר". ועי"פ דבריו הכריע בשו"ע (אבה"ע סימן סא סעיף ב): "כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, הגה"ה ועכשיו המנהג שלא לדקדק, ואין ממתניין; ומכל מקום טוב להודיע לחתן תחלה שהיא נדה".

בבאר היטב (אבה"ע שם ס"ק ח) כתב בשם הכנה"ג ש"עכשיו נוהגין לישא נשים נדות אפילו בלי הודעה לחתן שהיא נדה" והעיר הט"ז (אבה"ע סימן מד ס"ק ז'²⁷) שמה שאיננו נזהרים מלעשות חופת נדה הוא "לפי שכבר הוכן כל הצורך סעודה ואין להפסיד בשביל זה"

גם בזמננו נהגו ע"פ כל הפוסקים לערוך חופה וקידושין גם לנדה.²⁸ מכאן יוצא שאף שמצווה גדולה לקרב דעתם של הזוג להרגל שמירת טהרת המשפחה, ואין יפה וקל להתחיל בזה מאשר לפני החופה, הדבר לא מעכב, ואף אם הכלה לא טבלה אפשר לערוך חופה וקידושין.²⁹

ב. שושבינים

נהגו עדות אשכנז ששני אנשים מלווים את החתן אל תחת החופה, ושתי נשים את הכלה.³⁰ מלווים אלו נקראים 'שושבינים'.

²⁷ וכ"כ ה'פרישה' שם ס"ק יח.

²⁸ ראה יבי"א חלק ה אבה"ע סימן י

²⁹ לדעת הנצי"ב (משיב דבר ח"ב סימן לב) אסור לשדך זוג שלא ישמרו על טהרת המשפחה, משום סיוע לדבר עבירה, אם לא מי שפרנסתו בשדכנות. אך למעשה אין לנהוג כך, כן שמעתי מהגרי"ד ליאור שליט"א.

³⁰ רמ"א (יו"ד סימן שצא סעיף ג): "ומכל מקום נראה דאבל יכול... וכן יוכל להכניס חתן בדרך ארצנו ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה". קיצור שו"ע סימן קמז סעיפים ד-ה.

מקובל בארץ שההורים הם ה'שושבינים'. בארה"ב מקובל בקהילות רבות שהורי החתן מלווים את החתן והורי הכלה את הכלה. בשו"ת 'שבט הלוי' (חלק ג סימן קפז) מחזק את מנהג א"י ומתנגד חריפות למנהג שהורי החתן ילוו אותו והרי הכלה ילווה את הכלה, וכן שמעתי מהגר"ד ליאור. לכתחילה ראוי לקחת שושבינים שמותרים ביניהם בייחוד. ולכן אין לקחת גרוש וגרושתו. הורים גויים - מותר, ואפשר גם ללא שושבינים. בט"ז (סימן סה ס"ק ב) ישנו נימוק נוסף שלא ילוו ההורים יחד את בתם, מאחר ויתערבו בין הנשים, ולא ראוי להתערב עמהם.³¹ לזוגות חילוניים אפשר להסביר זאת, שבכך שהחתן מגיע קודם והציבור ממתין לכלה, נוצרת אוירה דרמטית מיוחדת, יש שאוהבים את זה.

ג. עדים

מציאות העדים בקידושין וגיטין הינה מחויבת, העדים הם חלק בלתי נפרד ממעשה הקידושין, עד כדי כך שהמקדש בעד אחד, אין חוששין לקידושיו.³² לעומת זאת בדיני ממונות, "לא איברו סהדי אלא לשקרי"³³. היינו, בדיני ממונות תפקיד העדים הוא להגביל את השקר, ואין צורך בהם כאשר הצדדים מודים. בטעם הדבר, אמר רב פפא משום ש"חב לאחריני". היינו "שקרובותיה נאסרו בו וקרוביו נאסרין בה"³⁴, או משום שבקידושין אלו נאסרת האשה על כל העולם.³⁵ איסוף פרטי דין העדים אין כאן מקומו, שכן מאמרנו עוסק בבעיות המיוחדות שבחופה לזוג שאינו שומר מצוות. ארבעה סוגי פסול יתכנו בעדים:

- א. מחמת קרבת משפחה - גזרת הכתוב היא ש"כל הקרובים פסולים"³⁶. לכן טוב יעשה מסדר הקידושין שידאג שהעדים לא יהיו קרובים כלל, לא לחתן, לא לכלה ולא זה לזה.³⁷
- ב. מחמת פסול בגוף העד - אשה³⁸, קטן³⁹, גוי⁴⁰, שיכור⁴¹, עיור⁴² וחולה אנוש⁴³.

³¹ "ואח"כ בשעת הולכה לחופה שלנו שהוא הגמר אין הולכים אלא ללוות החתן אבל לא ללוות הכלה ששם כל הנשים הולכות עמה ואין להתערב שם עמהם."
³² קידושין סה: לדעת רב ושמואל. שו"ע אבה"ע סימן מב סעיף ב.
³³ קידושין שם: שו"ע חו"מ סימן קפט, ושם סימן קצה סעיף א.
³⁴ רש"י שם.
³⁵ רשב"א שם, גם בשם ר"ח. משום שלרש"י יקשה הטעם בקידושי גר וגיוורת. בריטב"א שם כתב שחב לאחריני, היינו לחייב הבא עליה מיתה.
³⁶ שו"ע חו"מ סימן לג סעיף ז.
³⁷ ראה שו"ע שם סעיפים א-יב וסעיף יז. פשוט שאין לקחת כעדים אף בני דודים.
³⁸ שו"ע שם סימן לה סעיף יד.
³⁹ שו"ע שם סעיף א. ולכתחילה יקח מי שנתמלא זקנו, שהוא ודאי גדול.
⁴⁰ שו"ע שם סעיף ז.
⁴¹ שו"ע אבה"ע סימן מד סעיף ג לענין המקדש וה"ה לענין העדים. ראוי שלא ישתו כל משקה משכר לפני הקידושין.
⁴² בשתי עיניו. שו"ע שם סימן לה סעיף יב.
⁴³ ראה שו"ע חו"מ סימן לג ס"ק טז שו"ע א שטריפה פסול להעיד.

ג. מחמת נגיעה בעדות - המקבל שכר מרובה עבור היותו עד, שדכן, העובד כשכיר אצל החתן או הכלה, השושבינים.

ד. מחמת עבירה.

מאחר ובחטונות חילוניות לעתים אנו מתקשים למצוא עדים שהינם שומרי תורה ומצוות, ועל כן יש המביאים עימם עד הנוטל שכר עבור כך, ארחיב כאן מעט את הדיבור ביחס לפסלות העדים מחמת שתי הסיבות האחרונות.

המקבל שכר מרובה עבור היותו עד

במרדכי בסוף הלכות גט⁴⁴ כתב:

"וכתב רבינו יצחק אור זרוע, שלא יטלו עדי הגט שכר, אא"כ שכר בטלה דמוכח, כדאיתא בפרק שני דיני גזירות גבי קרנא. דכי היכי דנוטל שכר לדון דיניו בטלין, הוא הדין לעדים."

ומהו שכר בטלה דמוכח?

מספרת הגמרא (כתובות קה.):

"קרנא הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב, ודאין להו דינא. והיכי עביד הכי? והכתיב: שמות כ"ג ושוחד לא תקח! ... קרנא בתורת אגרא (רש"י: שכר טורח) הוה שקיל. ובתורת אגרא מי שרי? והתנן: הנוטל שכר לדון⁴⁵ - דיניו בטלין! הנ"מ אגר דינא (לא אומר לכם הדין כי אם בשכר כך וכך), קרנא אגר בטילא (שהיה בטל ממלאכתו) הוה שקיל. ואגר בטילא מי שרי? והתנאי: מכוער הדין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין; ה"ד? אילימא אגר דינא, דינו דין? והתנאי: הנוטל שכר לדון - דיניו בטלין! אלא אגר בטילא, וקתני: מכוער הדין! הני מילי בטילא דלא מוכחא, קרנא בטילא דמוכחא הוה שקיל, דהוה תהי באמברא דחמרא ויהבי ליה זוזא(מריח באוצרות יין אי זה ראוי להתקיים והקרוב להתקלקל ימכרוהו מיד. ושכר זה היה מצוי לו בכל יום). כי הא (דבטילא דמוכח שרי) דרב הונא, כי הוה אתי דינא לקמיה, אמר להו: הבו לי גברא דדלי לי (מיא משקה שדותי) בחריקאי (במקומי), ואידון לכו דינא".

⁴⁴ סוף סימן תנג. מודפס לקראת סוף המרדכי של מסכת גיטין "בשם רבי יהודה מפרי"ש".

⁴⁵ בכורות (פרק ד משנה ו): "הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים, להעיד עדותו בטלין... ואם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל".

וכתב שם רבי עובדיה מברטנורא: "הנוטל שכר לדון דיניו בטלים - דכתיב (דברים ד): ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה'. מה אני בחנם אף אתם בחנם. וברבני אשכנז ראיתי שערוריה בדבר זה, שלא יבוש הרב הנסמך ראש ישיבה ליטול עשרה זהובים כדי להיות חצי שעה על כתיבת ונתינת גט אחד, והעדים החותמים על הגט שני זהובים או זהוב לכל הפחות לכל אחד, ואין זה הרב בעיני אלא גולן ואנס, לפי שהוא יודע שאין נותנים בעירו גט שלא ברשותו, ונותן הגט בעל כרחו צריך שיתן לו כל חפצו. וחושש אני לגט זה שהוא פסול, דהא תנן במתניתין הנוטל שכר לדון, דיניו בטלין. להעיד, עדותו בטלה.

ונותן לו שכרו כפועל - אם היה רגיל במלאכה כבדה וקשה ומרויח בה הרבה, אומדים כמה אדם כזה רוצה ליטול פחות ממה שהיה מרויח במלאכה כבדה ולהתעסק במלאכה זו שהיא קלה, וכך נותן לו. וכן מותר לכל דין ליטול שכר בטלה כשהבטלה ניכרת ומפורסמת, ולוקח משני בעלי הדין בשוה. ויותר מזה אסור".

וכך נפסק בשו"ע (חו"מ סימן ט סעיף ה). ואע"פ שהאחרונים מצאו דרך לתת שכן לדיונים על מנת שיהיו לציבור דיונים מומחים⁴⁶, ראוי להתרחק מכך, משום שלעיתים קרובות הדבר מכוער בעיני משפחות החתן והכלה, ובפרט כשמדובר ברחוקים מתורה עלולים להשניא בכך את התורה עליהם, ח"ו.⁴⁷

פסולים מחמת עבירה

אדם שאיננו שומר תורה ומצוות ורגיל בחילול שבת, פסול להעיד, שנאמר (שמות כג):
 "אל תשת רשע עדי"⁴⁸.

יש מי מגדולי הדורות הקודמים שהקפיד שלא לקחת סוחרים כעדי קידושין, מחשש שמא נכשלו בהונאה⁴⁹. שמעתי שאחד מראשי הישיבות בזמננו לא מקבל עדות של אנשים המעשנים בפרהסיא, שהוא קל וחומר מסוחר, שלא די להם שמסכנים את חייהם, פוגעים ביודעין בחיי חבריהם.⁵⁰

ד. כוס של ברכה

פתיחת בקבוק ומזיגת יין - מעיקר הדין מגעו של הרגיל לחלל שבת בפרהסיא אוסר את היין⁵¹. והטעם הוא משום קנס⁵². אך כל זה הוא דווקא במי שמחלל שבת להכעיס או בהתרסה, אך מי שנתחנך בבית רחוק מאווירת שמירת תורה ומצוות אין מגען אוסר את היין⁵³, ויש המחמירים משום שלכאורה היום כולם יודעים את עיקר איסור השבת ואינם בגדר יתינוק שנשבה⁵⁴. הגבחה הבקבוק אינה נחשבת לשכשוך האוסר את היין, ולכן הנותר בבקבוק, מותר⁵⁵, אך אין להניח לו למזוג לכוס, משום שמה שמזוג נאסר בשתייה⁵⁶. איסור זה אינו שייך ביין מבושל⁵⁷, מאחר ויין מבושל אינו מצוי ולא גזרו בו חכמים⁵⁸. ואע"פ שכעת הבישול מצוי, לא גזרו⁵⁹. פוסקים רבים סומכים על פיסטור היין כעל בישול⁶⁰ ויש מחמירים⁶¹.

⁴⁶ ראה למשל פתחי תשובה חו"מ סימן ט סעיף יב.

⁴⁷ שבת קיד: "ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו - חייב מיתה, שנאמר (משלי ח לו) " וחטאי חמס נפשו כל משנאי אהבו מות", אל תקרי משנאי אלא משנאי".

⁴⁸ אף שלא כל עבירה פוסלת את עושה מלהעיד, חילול שבת קבוע בוודאי שפוסל (ראה שו"ע חו"מ סימן לד סעיפים א-ב). ומאחר ובזמננו בחתונה חילונית זה הפסול היותר מצוי, הזכרתי אותו בלא צורך להיכנס להגדרות מהי העבירה הפוסלת מלהעיד.

⁴⁹ הנישואין כהלכתם' בשם 'חוסן ישועות' על קש"ע בשם בעל ה'אבני נזר'.

⁵⁰ כ-1500 איש מתים בשנה בישראל מעישון פסיבי. וראה בילקווי"י 'שובע שמחות' חלק ב עמוד רמג בענין מחלוקת האחרונים בהיתר העישון

⁵¹ תשובת הרשב"א ח"ו סימן קעט, הביאו הב"י יו"ד סימן קיט סעיף יא. שו"ת הריב"ש סימן ד.

⁵² חת"ס שו"ת יו"ד סימן קכ וחזו"א יו"ד סימן מט אות ז.

⁵³ שו"ת 'משנה הלכות' (תניינא) ב לו. וכן שמעתי מהגר"ד ליאור שליט"א, שהפנה לעיין במאמרו של הרב שמאי בספר 'שנה בשנה' תשל"ד.

⁵⁴ שו"ת 'תשובות והנהגות' חלק ב סימן ת.

⁵⁵ ראה ש"ך יו"ד סימן קכה סעיף א. ושו"ת יבי"א חלק א יו"ד סימן יא.

⁵⁶ שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן נו.

⁵⁷ שו"ע יו"ד סימן קכג סעיף ג.

⁵⁸ ב"י יו"ד סימן קכג סעיף ג בשם הרא"ש.

למעשה נכון שהרב מסדר החופה והקידושין יגלה זריזות ותושיה, ידאג מראש שהיין יהיה מפוסטר (איזה יין אתם שותים? אתם יודעים מה, אני אביא יין) וישתדל למזוג אותו בעצמו. או לחילופין אם בני הזוג אוהבי יין, יביאו הם את היין והרב (אם הוא אשכנזי) לא ישתה, אלא הם⁶². מנהג האשכנזים שהרב לא שותה מהיין⁶³ ומנהג הספרדים שהרב שותה. בכל מקרה די בטעימה וא"צ שתיית רוב רביעית.

ה. צניעות בשעת הברכות

"כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת איבך לפניך והיה מחניך קדוש, לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כג טו) - מכאן אסרו לקרא ק"ש כנגד ערוה⁶⁴ ואסרו הפוסקים לומר כל דבר שבקדושה כנגד ערוה⁶⁵. אך כאשר מדובר בטפח מגולה באשה (להבדיל מערוה ממש) די בעצימת עיניים⁶⁶. חשוב שהרב יאמר לבני הזוג בישיבה מקדימה את דרישות הצניעות גם לגבי האמהות ויתר הנוכחות תחת החופה, על מנת למנוע מבוכה. חשוב כיצד תיראה התמונה שתוגש לך כמוזכרת, אם לצידך תעמוד אשה בלבוש לא מכובד, אף שעיניך כבושות בקרקע... ובילקוי⁶⁷ סיפר שאביו הגר"ע יוסף הוזמן לערוך חו"ק אצל גביר ידוע והכלה ומשפחתה הופיעו בלבוש פרוץ מאד, והרב סירב לערוך את החופה עד שיכריזו ברמקול שעל כל הנשים לעטות צעיף. והיו נשים קרובות משפחה שסירבו לעשות כן והרב התעכב כחצי שעה בצד. ובאותו מעמד נכחו שרי ממשלה ואישים נכבדים נוספים.

⁵⁹ שו"ת מנחת יצחק כרך ז, סימן סא.

⁶⁰ שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן נא. אג"מ יו"ד חלק ב סימן נב. אג"מ יו"ד חלק ג סימן לא. הרב עובדיה יוסף בהערות ל'נשמת אברהם' כרך ב עמודים רצ-רצא. יביע אומר חלק ח סימן טו.

⁶¹ מנחת שלמה חלק א סימן כה. נשמת אברהם חלק ב סימן רכג סעיף ב בשם הגרש"ז אורבך. אור לציון חלק ב סימן כ. הגר"ש אלישיב - קובץ תשובות סימן עה.

⁶² אין כאן סיוע לדבר עבירה, משום שגזירת חז"ל היא כקנס והרחקה מלהתחתן בס, אך זה בדיוק מה שהם עושים כעת. וק"ו לדעת הפוסקים שיין מפוסטר מותר.

⁶³ שדי חמד מערכת ברכות סימן ג אות ה. ערוך השולחן סימן סב סעיף ח.

⁶⁴ "אמר רבא: ערוה בעשית - אסור לקרות קריאת שמע כנגדה..." ולא יראה בך ערות דבר", אמר רחמנא, והא קמיתחזיא. (ברכות כה:).

⁶⁵ שו"ע או"ח סימן עה סעיף א. בביאור הלכה (בתחילת סימן עד) העתיק מתוך הקדמת הפמ"ג לסימן זה ולסימן עה: "...והנה בעינינו רואה ערותו... או... ברואה ערות חברו, אסור מהתורה, דכתיב ולא יראה בך ערות דבר, לקרות ק"ש או לעסוק בד"ת ודבר קדושה...". ובמשנ"ב (סימן עה ס"ק א) כתב ביחס לראית טפח מגולה באשה "מפני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמסתכל בו בכלל ערוה היא ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש".

⁶⁶ לדעת השו"ע (או"ח סימן עה סעיף ו) גם מול ערוה ממש די בעצימת עינים, וכ"פ ביביע אומר (חו"ג או"ח סימן ז אות ב), אך לא כן דעת רוב האחרונים (משנ"ב סימן עה ס"ק כט בשם ב"ח. ט"ז, מ"א, הגר"א, הגר"ז ועוד, וכ"כ כף החיים שם סעיף מ) ולדעתם צריך להחזיר את כל הגוף. אך הסכים המשנ"ב (ס"ק א) שמול טפח מגולה, כאשר א"א להחזיר גופו, יש לסמוך על עצימת עינים (ראה עוד בביאור"ל שם ד"ה 'במקום'), וה"ה בקורא מתוך ספר (שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן יא; ילקוט יוסף עמוד קכז, ולדעתו אף לכתחילה די בזה).

⁶⁷ 'שובע שמחות' (ח"א עמוד קנט). בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קכו) כתב שהוא עצמו נמנע מלברך בחופות שנשים לא מכסות את ראשן, מלבד את ברכת האירוסין, שהיא הכרחית, ובה סומך על השו"ע, שדי בעצימת עינים.

ו. טבעת

נוהגים לקדש בטבעת. וכתב בספר 'החינוך' שהוא על מנת שתזכור תמיד שהיא מקודשת לבעלה.⁶⁸

אין להסכים שהחתן יתן טבעת שמוטבעת בה אבן יקרה. משום שעל הכלה להעריך את שוויה של הטבעת, ואין אפשרות לעשות זאת כשיש בה אבן יקרה,⁶⁹ אך אפשר טבעת עם ציורים.

החלפת טבעת. מושג הקידושין מיוסד מהעובדה שהאיש בלבד הוא האקטיבי. על כן ברור שיש להתנגד למנהג הפושה בחברה שהכלה נותנת גם היא טבעת לחתן במסגרת החופה. לא ברור מקורו של המנהג, יתכן שהוא נוצר⁷⁰. עם זאת יש מקום להרשות זאת, ללא אמירה כלשהי, לאחר החופה בינם לבין עצמם.

אין להתלוצץ: 'הכלה שווה יותר מהטבעת'. מפני שזה נראה כמו 'חליפין', ויתכן שזה בעייתי מבחינה הלכתית. ועוד מפני שיש שרואים בזה התבזות, התחנפות וכד'.

ז. קריאת הכתובה

נהגו מקדמת דנא ברוב תפוצות ישראל⁷¹, לקרא את הכתובה בין ברכת הקידושין לברכת הנישואין.⁷²

טעם הקראת הכתובה הוא על מנת לאפשר את ברכת הכוס פעמיים, הראשונה למעשה הקידושין וברכתו, והשנייה לברכות הנישואין.⁷³

⁶⁸ החינוך (מצוה תקנב): "מצות קדושין באשה (דברים כב יג) כי יקח איש אשה ובא אליה... משרשי המצוה שתצוונו התורה לעשות מעשה באשה יורה ענין זיווגם טרם ישכב עמה, ולא יבוא עליה כבוא על הזונה מבלי מעשה אחר קודם ביניהם. וגם נאמר שהוא כדי שתתן אל לבה לעולם שהיא קנויה לאותו האיש ולא תזנה תחתיו... ומהיות מיסוד המצוה מה שזכרתי, נהגו ישראל לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת".

⁶⁹ שולחן ערוך (אבן העזר סימן לא סעיף ב): "י"א שאם קדשה בדבר שאין בקיאין בשומתן ופעמים טועים בהם הרבה, כגון אבנים טובות ומרגליות וכיוצא בהם, ואמר לה: התקדשי לי באבן זו ששוה נ' זוז, צריך שומא, דלא סמכה דעתה... ולכך נהגו לקדש בטבעת שאין בה אבן. הגה... ומי"מ נוהגין תחת החופה לשאול לעדים אם הטבעת שוה פרוטה, כדי שתדע הכלה שאין מקדשה רק בשוה פרוטה".

⁷⁰ שו"ת אגרות משה (חלק אה"ע ג סימן יח): "אם רשאי להניח שגם הכלה תתן טבעת להחתן תחת החופה. נתנה גם הכלה להחתן טבעת ואמרה הריני מקודשת לך או אתה מקודש לי, ודאי לענין הקידושין מאחר שכבר נתקדשה כדן הם קידושין גמורים, ומה שגם היא נתנה וגם אמרה מה שאמרה הם דברי הבל ושטות. ואף שידעו מתחלה הם והעדים שיעשו כן שגם היא תתן טבעת ותאמר לא שייך לבטל הקידושין משום שנימא שהוא כאיגלאי מילתא שרוצים שהקידושין יהיו גם ע"י נתינתה ואמירתה, דהרי אף אם היו מתנים כן בפירוש היה זה כמתנה ע"מ שכתוב בתורה שאינו כלום... אבל אסור לעשות זה. לא מבעיא אם מנהג הנכרים הוא כן שהוא איסור מדאורייתא אפילו אם אינו חק לע"ז אלא חק הבל ושטות שכתבו התוס' בע"ז דף יא דבלא כתיבא באורייתא אף שאינו היפוך דין התורה נמי אסור, וכ"ש בזה שהוא נגד דין התורה ובדיני הנכרים צריכה גם היא לקדש שנמצא שעושין כחק שלהם שודאי הוא באיסור הלאו... שיש לחוש שיבא מזה שיאמרו שגם האשה יכולה לקדש את האיש, ואף שעדיין לא נמנו ב"ד לגזור ואין זה ממילא איסור ממש, מ"מ ודאי זה עצמו שעושין דבר שיכול לבא לזה הוא ודאי ענין איסור. ובעצם נראה לע"ד שהוא איסור גדול שהרי ע"ז עושין שישכח מהרבה דין קידושין".

⁷¹ יש שלא נהגו להקריא את הכתובה כלל, מהרי"ל הלכות נישואין סימן ה.

⁷² תוס' וריטב"א (פסחים קב): ד"ה 'שאיין אומרים שתי קדושות על כוס אחד'. רא"ש (פסחים פרק י סימן ח). וברמ"א (בשו"ע אבה"ע סימן סב סעיף ט).

בחתונות שרוב הציבור לא שומר מצוות, ממילא רוב הציבור אינו דובר ארמית, נעשית שמיעת קריאת הכתובה למעמסה על הציבור. יש שרצו להקריא את תרגום הכתובה, במקרה זה יש להדגיש לקהל המאזינים שנוסח הכתובה, כפי שניסחוהו חז"ל, הוא ארמית, והוא הנוסח המחייב. יש שקוראים את הכתובה באופן חלקי, ולפי הטעם שבגינן קוראים את הכתובה, אין מניעה בזה.

ח. שבירת כוס

נהגו לשבור כוס בחופה כדי להעלות ירושלים על ראש שמחתנו.⁷⁴ זמן. י"א בסוף, אחר גמר כל הברכות.⁷⁵ ויש שכתבו שהמנהג לשבור אחר ברכת האירוסין קודם קריאת הכתובה.⁷⁶ רבים עוררו על מנהג עמי הארץ לצהול משמחה אחר שבירת הכוס, שנועדה להדגיש את ההפך מצהלה תפלה זו של קלות ראש, לתת מקום לזכרון חורבן בית מקדשנו שיבנה בב"א, וכבר העיר על כך ב"שדי חמד⁷⁷:

"ועתה דשו בו רבים מעמי הארץ, ונהפך להם מיגון לשמחה, כי בשעת שבירת הקדרה פיהם ימלא שחוק לא פסיק חוכא ואטלולא ותבקע הארץ לקולם, ולא ידעו כי במקום גילה שם תהא רעדה לזכר חרבן ביתינו, ולשמחה מה זו עושה. ואי איישר חילי אבטליניה, כי טוב העדר הטוב ממציאות אינו - טוב."

ויש מהחתנים שמראים בכך 'גבורתם' ביכולתם המופלאה לשבור כוס בפעם אחת. למעשה, אין אפשרות לבטל את המנהג, משום שמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע.⁷⁸ למעשה, חשוב מאד לדחות את שבירת הכוס לסוף החופה, משום שאנשים רבים צועקים מיד 'מזל טוב', יש מוזיקה וקשה להמשיך. עם זאת, לא נגרע מאחריות עורך החופה, להסביר לקהל בקצרה בטוב טעם ודעת, רגע לפני שבירת הכוס, שאנו עושים זאת זכר לחורבן בית המקדש ופזורינו בין אומות העולם, ואף שזכינו בחסדי שמים לשוב לארצנו, לא הגענו עדין אל המנוחה ואל הנחלה ודרך לפנינו.

סיכום

בין הזוגות הבאים להינשא כדת משה וישראל, אך חיים בחברה הישראלית המודרנית, שאינה חיה ביומיום ע"פ תורה ומצוות, ישנם קשיים בהבנת משמעות הקידושין, ומתוך

⁷³ וכן כדי שהחתן ידע על מה הוא מתחייב, ראה ילקוויי 'שובע שמחות' (עמוד קלו בהערה).

⁷⁴ רמ"א (או"ח סימן תקס סעיף ב ואבהע"ז סימן סה סעיף ג) ובב"י (שם בשם הכלבו סימן סב). ויש שכתבו שמקור המנהג אינו קשור בחורבן ירושלים ת"ו, אלא בצורך להרגיז יצ"ט על יצה"ר, היינו בשעת סעודה גדולה והילולה להזכיר לציבור שאין להפריז ולמלא פיהם שחוק וקלות ראש, וראה ברכות לא. על חתונתו של בנו של רב אשי, ובהרחבה בשו"ת יביע אומר (ח"ד אבה"ע סימן ט).

⁷⁵ רמ"א (אבה"ע סימן סה סעיף ג ע"פ הכלבו סימן סב), פרמ"ג (או"ח סימן תקס משבצות זהב ס"ק ד), ילקוויי (שובע שמחות סימן יא סעיף א), וראה גם יביע אומר (ח"ד אבה"ע סימן ט).

⁷⁶ 'בן איש חי' (שופטים סעיף יא). 'שדי חמד' (מערכת ז אות יב).

⁷⁷ 'אסיפת דינים' (מערכת ז אות יב).

⁷⁸ גמ' (יבמות סה:). וראה שו"ת 'משפטי עוזיאל' (אבה"ע סימן פט סעיף ג). ובהרחבה בשו"ת 'יביע אומר' (ח"ד אבה"ע סימן ט אות ג).

- כך בהבנת משמעות הזוגיות ע"פ התורה והמצווה וביכולתם לשתוף פעולה מלא בעריכת החופה והקידושין.
- למעשה אין תחליף לשיבה משמעותית משותפת של הרב עם בני הזוג זמן מה לפני הנישואין, ללימוד ושיחה משותפת על המהלך הכל כך משמעותי בחייהם.
- מתוך כך נכנסנו לעסוק בפרטי עריכת החופה במצבים כאלה, וקיצורם של הדברים למעשה יובא להלן:
- א. חופה - אפשר לוותר על ההתכסות בטלית (לנוהגים בכך) ועל כיסוי ראש הכלה בהינומא. רצוי לוותר על חדר הייחוד.
  - ב. חופת נידה - אף שישנה חשיבות גבוהה ביותר לחופה הראויה לביאה, מותר לערוך חופה גם אם הכלה לא טבלה.
  - ג. שושבינים - אין להסכים לליווי הורי החתן את החתן והורי הכלה את הכלה, אלא גברים לחתן ונשים לכלה. אפשר ללא שושבינים ואפשר גם מלווים שאינם יהודים.
  - ד. עדים - אחת הבעיות הקשות, מציאת עדים כשרים. אעפ"כ אסור לקחת כעד קרוב משפחה (יש לברר היטב שלא תהיה קרבה כל שהיא בין כל אחד מהעדים לבין כל אחד מבני הזוג ובין העדים עצמם), אשה, גוי, ואדם שאינו רגיל לשמור מצוות.
  - ה. יין - על מנת להימנע מחשש יין נסדך, הרה ידאג ליין מבושל וימזוג אותו בעצמו.
  - ו. צניעות - הרב יסביר בצורה ברורה לזוג את דרישות הצניעות תחת החופה (כולל מהאמהות). למעשה, אם עומד מול טפח מגולה, יביט בסידור או יעצום עיניו בשעת הברכה.
  - ז. החלפת טבעת - בשום לא בשעת החופה. יש מקום להתיר אחר ההכרזה שתם טכס החופה.
  - ח. הקראת הכתובה - אפשר לקרא בדילוג ואפשר לתרגם, אך יש להדגיש שהנוסח הארמי הוא המחייב.
  - ט. שבירת הכוס - רצוי מאד לדחות לסיום החופה.

יהי רצון והקפדתנו על מסגרת הלכתית נאותה לחופה והקידושין, תתרום לקשר זוגי ומשפחתי בונה ומאחד, בין בני הזוג, בינם ובין משפחתם ובין כלל ישראל.

